

Pips Patroons: Fascism, populism och konservatism

[Ur [International Viewpoint](#), 6 november 2018. Ursprungligen publicerad på SAP-Roods (Fjärde internationalens belgiska sektion) webbplats. Pips Patroons är medlem i SAP-Rood. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

1941, vid Hitlers militära höjdpunkt, skrev Bertolt Brecht *Arturo Ui*, i vilken han förminskar politikern Hitler och hans hantlangare till ett simpelt banditgäng från 1930-talets Chicago.

Följande epilog skrevs efter kriget:

Lär er därför att se och inte stå och stirra.
Handla istället för att prata hela dagen.
Världen erövrades nästan av en sådan apa!
Länderna förpassade honom dit där hans sort hör hemma.
Men jubla inte alltför tidigt över att ni kom undan –
det moderliv han kravlade fram ur är fortfarande starkt.

Denna varning ramlade inte ner från himlen. Här och där krälar monstret fram ur sin håla. Nynazistiska grupper tvekar inte längre att ta till gatorna. De drar nytta av den allmänna politiska högervridningen, som den förkroppsligas i demagogiska, populistiska enväldshärskare som Bolsonaro i Brasilien, Duerte i Filippinerna, Erdoğan i Turkiet, Kaczyński i Polen, Modi i Indien, Orbán i Ungern, Putin i Ryssland och den ojämförlige Trump i USA. Ett gäng chauvinistiska nationalisterna, fiender till fackföreningarna och, om än inte alla av dem, hårda/strikta nyliberaler.

Solidaritetstanken, som kännetecknar den socialistiska rörelsen, skymfades som 1900-talsskräp, en rest från Upplysningen och den franska revolutionen. Men är denna högerpopulism banbrytare för en fascistisk renässans, eller kommer den att ge upphov till en ny sorts diktatur för den härskande klassen under andra sociala och kulturella förhållanden?

Vad är förresten fascismen? I ett historiskt perspektiv har denna politiska form uppvisat ett tydligt innehåll som går att beskriva. I ljuset av det bör vi undvika att kalla all sorts auktoritärt styre för fascism – det är inte till någon hjälp. Mer allmänt, och mer relevant, så hjälper det oss inte att bedöma det verkliga hotet utgör. Varje samhälle med social ojämlikhet kännetecknas trots allt av en eller annan form av förtryck. I de följande styckena ska jag återöppna den amerikanska historikern Robert Paxton, som är expert på den franska Vichyregimen under Andra världskriget.

Fascism

I egentlig mening, som idealtyp, är fascismen en antiliberal, antikommunistisk massrörelse, radikal i sin iver att använda våld och i sitt förakt mot tidens överklassvärderingar, skarpt skild från inte bara sina fiender till vänster utan också från sina medtävlare till höger, de traditionellt konservativa. Medan konservativa vill att samhällsstrukturen ska vara hierarkisk, så uppvisar fascistiska massdemonstrationer i likadant färgade skjortor en utjämnande jämlikhetssträvan inför ledaren. Ekonomiskt riktar sig fascisterna till den ensamma ”vanliga människan” mot samhällets organiserade ”intressen”, från banker och godsägare till fackföreningar. Medan konservativa visar motvilja mot massdeltagande och föredrar att några få etablerade familjer regerar, försöker fascisterna – barn till en tidsperiod av masspolitik istället för överlevare från 1800-talets elitistiska Europa – förespråka massbekräftelse. Oftast föredrar fascisterna en

dionysisk hednisk styrka framför de etablerade kyrkornas sociala bålverk. De hånar de konservativas mjukhet, likformighet, tomma manér. Fascister saknar helt en sentimental konservativ hängivenhet till farfars försvinnande Europa, och gottar sig i dynamik, förändring och en ”ny samhällsordning”.

Det finns förstås beröringspunkter: auktoritärt styre, hat mot liberaler som ryggradslösa förebud om en samhällsrevolution från vänster, försvar av egendom. Men denna gemensamma bas tenderar att drunkna i sammandrabbningar mellan anda och värderingar, speciellt bland fascister som åtnjuter de icke maktavandades frihet.

Studier av fascismen kompliceras av det faktum att ingen fascistisk rörelse någonsin har kommit till makten av egen kraft. Ingen har kommit till makten utan hjälp från konservativa, under förhållanden där fascister och konservativa håller tyst om sina meningsskiljaktigheter och genomgår en viss sammansmältning inför ett gemensamt intresse: att få makten och avvärja ett kommunistiskt hot. Konservativa har vid flera tillfällen upptäckt att fascismens organiserade masstöd och privata arméer är en välkommen allierad mot vänstern, och fascister har ofta märkt att de konservativa har nycklarna till makten. Mussolini finansierades av industriägare och jordägare när hans nationalistiskt syndikalistiska *squadristi* koncentrerade sig på att misshandla reformistiska socialister. Det var kung Victor Emmanuel III som, efter råd från parlamentariska ledare, utsåg honom att bilda regering 1922. Mussolini hotade att marschera mot Rom, men anlände i själva verket i en järnvägsvagn. Hitler fick pengar och stöd från konservativa och fick makten av president von Hindenburg, efter råd från konservativa som Franz von Papen och general von Schleiser. José Antonio Primo de Riveras falangister hade bara en mindre och minskande roll i Francos militär-kyrkliga grupp som krossade den spanska republiken.

När dessa ledare tog makten ledde samtliga av dem koalitioner mellan fascister och konservativa, som förenades i en gemensam strävan att skaffa sig makten och hindra en kommunistisk revolution. Dessutom tvingades de alla slå ner motstånd från mer renläriga fascistiska ideologer, vars radikala frenesi till en början hade hjälpt dem att få ett masstöd. Mussolini tvingades göra sig av med sina tidiga syndikalistiska anhängare som Massimo Roca. Under de Långa knivarnas natt den 30 juni 1934 likviderade Hitler på ett cyniskt sätt Ernst Röhm och Gregor Strasser tillsammans med andra obekväma allierade och medbrottslingar. Franco tystade efter hand falangisterna. Ingen renodlad fascistisk regim har haft makten.

Det hjälper att ställa upp ett spektrum av radikala högerregimer som sträcker sig från de regimer där fascister dominerade samarbetet till de där konservativa gjorde det. Hitlers Tyskland utgör helt klart ena änden av spektret. Det nazistiska partiet och de paramilitära organisationerna knäckte så småningom makten till och med hos så konservativa elitgrupper som diplomatkåren och armén. I Italien behöll däremot kungen, kyrkan och armen tillräckligt självstyre för att i juli 1943 återerövra sitt oberoende och störta Mussolini och partiet för att sluta en överenskommelse med de framryckande allierade. Salazars Portugal kanske befann sig i andra änden av detta spektrum med ett konservativt, katolskt auktoritärt styre som nästan var obefläckat av ett antitraditionellt auktoritärt masstyre. Vichys nationella revolution stod i ett sådant spektrum helt klart närmare den konservativa än den fascistiska änden. Pétain upplevde sig stå närmare Franco och Salazar än Hitler.

Denna redogörelse ger Robert O Paxton i sin *Vichy France: Old Guard and New Order, 1940-1944* [Vichyfrankrike: gammalt garde och ny ordning, 1940-1944], från 1972.

Det kanske inte är fel att kalla vissa nutida rörelser i Asien för fascister. I Pakistan finns en del islamistiska rörelser som har väpnade gäng som regelbundet använder våld mot ideologiska motståndare, speciellt vänsterpartier och frigjorda kvinnor. Sedan finns det antimuslimska rörelser i Modis Indien, där Hindutvaideologin hyser fascistiska tendenser.

Populism

Vi kan inte bara beteckna högern, yttersta högern och populistiska rörelsen som fascister. De här gruppernas politiska mål skiljer sig åt både till sitt sammanhang och sitt uppdrag. Mellankrigstidens borgarklass var fylld av fruktan för en revolution av de stora socialistiska och kommunistiska organisationerna. Denna fruktan var inte ogrundad. Den ekonomiska krisen tvingade kapitalet att bryta arbetarnas motstånd för att på nytt öka profitkvoten. För att förverkliga det blev det nödvändigt att smida en allians mellan de konservativa och den yttersta högern. Men den nuvarande situationen ställer inte de härskande klasserna inför något socialistiskt hot. De står istället inför motsättningar som har orsakats av den nyliberala globaliseringen, konflikter på världsmarknaden och de olika konsekvenser detta har för befolkningen.

Populisterna och den yttersta högern är mot dessa förhållanden men skyller inte på kapitalet utan på den traditionella partipolitikens förfallande profiterande elit. ”Vi är folket, ni är eliten”, förkunnar populisterna. ”Våra ledare är ett förkroppsligande av folket och därför har de alltid rätt.”

Populismen lever på klassmotsättningar men saknar ett klassmedvetande, varken den konservativa borgarklassens medvetenhet eller arbetarrörelsens. I praktiken är deras ideologi småborgerlig. Den ger en röst åt farhågorna hos personer som känner sig hotade av förändringar i sin miljö och arbetsförhållanden, personer som känner sig maktlösa att göra något åt det eller åt de sätt på vilka deras förhoppningar på livet och arbetstryggheten störs. De drömmer om en värld där allt var bra, trots att den aldrig har existerat.

Häri ligger populismens koppling till konservatismens, yttersta högerns och fascismens begreppsvärld. Så länge populismen inte tas upp av den härskande klassen kommer den att vara en marginell om än farlig strömning. Den kan bara bekämpas med en konsekvent antikapitalistisk politik och inte med allianser med de härskande ”demokratiska” eliterna (lämplig röstning, ”cordon sanitaire”, etc.)

Konservatism

Som namnet antyder står konservatismen för att bevara det politiska samhället och dess etablerade ekonomiska och kulturella värderingar som de utvecklades i slutet av 1700-talet, efter de amerikanska och franska revolutionerna: det kapitalistiska samhället. Dess liberalism var inte ren, vilket går att se genom att den också hade med sig rester av den tidigare regimen. Tänk bara på hur diplomatin till helt nyligen till stor del låg i händerna på aristokratin.

Konservatismen har så länge det går försökt begränsa den demokratiska processen till eliten: industriägare, finansmän och jordägare. De som inte äger något kan inte axla något ansvar: så löd argumenten mot allmän rösträtt.

Trots skillnader mellan liberala och religiösa eliter, där de förstnämnda hänvisade till Upplysningen som de sistnämnda avvisade, så försvarade båda, i varierande grad och med olika metoder, ett antal kulturella värderingar som de ansåg utvecklades på ett naturligt sätt: den traditionella familjen och dess struktur; patriarkatet och den lydnad och respekt det kräver; kvinnans underordning under mannen; en viss (ofta hycklande) puritanism (sex, droger); rasism (social och biologisk); positiv syn på det koloniala förflutna; repressiv politik (lag och ordning, nolltolerans); rädsla för ”de andra” (islamofobi, främlingsfientlighet, homofobi, etc.); klimatförnekande och motstånd mot miljöskydd.

Abortmotstånd och motstånd mot dödshjälp, eller i alla fall viss ambivalens till dem, är typiska för konservatismen, återigen med en del variationer.

Konservatismen är rädd för plötsliga förändringar som kan undergräva samhällsförhållandena. Den inser att den måste vika sig för de folkliga klassernas krav, men ger bara efter när den pressas. ”Förändring för att förbli detsamma”, som fursten i Giuseppe Tomasi di Lampedusas *Leoparden* säger. Som irländaren Edmund Burke, rådgivare till den flamländska nationalistledaren Bart de Wever, uttrycker det i sin kritik av den franska revolutionen, kan bara lugn, historiskt naturlig tillväxt skapa godtagbara förändringar. Massdemokrati ger inte den upprättade makten några garantier för att den sociala enighet som de gynnas av bevaras.

Det finns idag röster som fördömer ”överdriven demokrati”. Massorna är för dumma för att veta hur samhället styrs på bästa sätt. Enligt den konservativa eliten är populism och fascism resultatet av denna ”överdrivna demokrati”. De drömmer som härrör från Upplysningen och den franska revolutionen och pekar fram mot utveckling och ett perfekt folk, leder i slutändan till kaos, inbördeskrig och tyranni. Bara traditioner fungerar som en bas för folkets behov, behäftade som de är av ondska, vargar bland vargar. Konservatismen är pessimistisk. Dess reaktionära celebriteter omfattar bland annat personer som Thierry Baudet, T Dalrymple, Jordan Peterson.

Flandern

Vilka var de konservativa krafterna i Flanderns senaste historia? Först och främst var det kyrkan, som framställde moderniteten som djävulens påfund: dans, film, samundervisning, allt måste förbjudas. Litteraturen censurerades, en uppgift som bland annat utfördes av *Scriptores Catholici*, den författarorganisation som kyrkan kontrollerade. Tusentals unga människor från de katolska organisationerna lovade att aldrig läsa något av Gerard Walschap, som lämnade kyrkan. Dessa förhållanden fanns kvar så sent som på 1950-talet, då en professor vid det katolska universitetet i Leuven, kritikern Albert Westerlinck, hävdade att det inte var möjligt med någon kvalitetslitteratur under en puritansk katolsk censur. Staden ansågs vara grogrund för moralisk dekadens, medan lantlivet lovprisades för sin enkelhet och gudsfruktan, vilket visade sig i landsbygdslitteratur av författare som Ernest Claes och Felix Timmermans. Det flamländska katolska kultursamfundet Davidsfonds klassificerade de titlar det gav ut efter en moralisk skala.

Kyrkans moral präglade kristdemokraternas, och även dess arbetarrörelses, ideologi och dess olika ”ståndpunkter” starkt. Flamländska rörelsen var också underkastad ett starkt katolskt inflytande. Dagens samhälle är helt urbaniserat, fyllt av alla möjliga sorters konsumtionsunderhållning. Inget religiöst opium kan mäta sig med det. Även om kyrkan förlorade sin moraliska auktoritet på 1960-talet, så fortsätter dess reträttstrid mot abort, dödshjälp, homosexualitet.

Inom liberala och därmed förknippade kretsar är den konservativa reaktionen mindre intensiv jämfört med kyrkan, trots att den i vissa avseenden verkligen är stark. Under lång tid fruktade socialistiska kretsar konsekvenserna av kvinnors frigörelse och de försvarade en småborgerlig moral i frågor om äktenskap, sexualitet och utbildning. Med detta sagt har konservativa sektorer i Flandern ingalunda en stelbent inställning till sociala förändringar. Kristdemokratin har accepterat rätten till abort, och även samkönade partnerskap. Det har den gjort efter att ha insett verkligheten eller känt av trycket från sociala rörelser. I denna mening har kristdemokratin förlorat sitt politiska herravälde och därmed sitt ledarskap inom konservatismen.

Den viktigaste konservativa kraften blev det ledande flamländska nationalistiska nyliberala partiet NV-A, om än under nya omständigheter. Bart de Wevers parti är djupt nyliberalt och har en pessimistisk världsuppfattning. Den ägnar sig åt att kritisera socialt accepterade värderingar (om abort, sex, feminism) på ett försiktigt sätt för att inte skrämja bort väljare. Även om det inte är ett populistiskt parti som sådant, så ägnar sig personer som Theo Francken åt populism i frågor om invandring och flyktingar. Ett av skälen bakom det var (och är) att minska Vlaams Belangs stöd, vilket det delvis har lyckats med för tillfället. Historiskt har ledningen för detta extrema högerparti en flamländska nationalistisk fascistisk bakgrund och den bedriver populistisk demagogi. NV-A är således hem för varierande extrema högeruppfattningar, vilket går att se i kampgruppen ”Sköld och vänner”, även om den inte arbetar för partiledningen. En del flamländska nationalisterna har vänt ryggen åt NV-A eftersom de insåg att partiet anser att det inte går att förverkliga ett flamländsk oberoende, och därför istället koncentrerar sig på att göra Flandern till en dominerande ekonomiskt politisk makt i Belgien.

Den flamländska nationalismen har aldrig lyckats bryta sina band till den extrema högerideologi som den anammade efter Första världskriget. Efter nazismens nederlag fick den en marginell roll inom Folkunionen, det småborgerliga flamländska nationalistiska partiet efter kriget, som beskrev sig själv som ett demokratiskt parlamentariskt parti. Men den flamländska fascismen levde kvar underjordiskt, i kompisgrupper, tidningar, ungdomsgrupper, etc. Idag börjar den yttersta högern i Flandern verka öppet, tillsammans med andra rester av den yttersta högern i Europa. Vi får verkligen inte underskatta dem.